

מוסד הנישואין בישראל בפתחה של המאה ה-21

אניה גליקמן, ד"ר ענת אורן ופרופ' נח לוינ'אפשטיין

הקדמה

ישראל מאופיינת כחברה מודרנית – פוליטית, חברתית וכלכלית, ובו בזמן גם כחברה משפחתית. כמו רוב המדינות המתועשות, גם בישראל אנו עדים לשינויים דמוגרפיים בכול הקשור לתחומי המשפחה, אולם שינויים אלו מתרחשים מאוחר יותר מאשר בשאר המדינות המפותחות. בראשית המאה ה-21, המשפחה ומוסד הנישואין עדיין שומרים על יציבותם ומרכזיותם בישראל, כפי שבא לידי ביטוי בשעורים גבוהים של נישואין ולידות, בשעורי פריון גבוהים, בשעורי גירושין נמוכים ובאחוז נמוך ביותר של לידות מחוץ לנישואין¹. מנגד, בתחומים כמו השכלת נשים והשתתפות נשים בכוח העבודה – תחומים המשפיעים בדרך כלל על דפוסי התנהגות משפחתיים – ישראל אינה שונה ממדינות מערביות אחרות.

דו"ח זה בוחן את עמדות הציבור בישראל בראשית המאה ה-21, בנוגע לארבעה היבטים של חיי המשפחה: מוסד הנישואין, גירושין ומשפחה חד-הורית, גידול ילדים, ו'זוגרות' (חיים משותפים ללא נישואין), תוך השוואתן לעמדות הציבור באמצע שנות התשעים. הנתונים נאספו במסגרת פרויקט ה-*ISSP* (International Social Survey Program) שמטרתו מחקר השוואתי בינלאומי באמצעות סקרי עמדות, המתקיים במדינות שונות תוך בקרה קפדנית על דרכי איסוף הנתונים וכלי המחקר. איסוף הנתונים התבצע באמצעות ראיונות פנים אל פנים בשתי נקודות זמן: בשנת 1994 כלל המדגם 1287 מרואיינים המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל, ובשנת 2002 כלל המדגם 1209 מרואיינים המהווים מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה הישראלית הבוגרת (לפירוט ראה נספח מתודולוגי).

1. שיעור הנישואין 6.4; שיעור הפריון 2.89; שיעור הגירושין 1.8 ל-1000 נפש באוכלוסייה; מקור: השנתון הסטטיסטי 2003.

עמדות כלפי מוסד הנישואין בקרב האוכלוסייה היהודית

בקרב האוכלוסייה היהודית נאספו נתונים גם בשנת 1994 ושכך מתאפשרת השוואת עמדות הציבור היהודי כלפי מוסד הנישואין לאורך זמן – בשנת 2002 ובשנת 1994. הממצאים מלמדים כי השינוי הבולט במהלך התקופה שבין שני הסקרים נוגע לקשר שבין נישואין וגידול ילדים: בשנת 1994 74% מהמרואיינים חשבו כי מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו לעומת 65% שחושבים כך ב-2002 (לוח 1).

לוח 1: עמדות כלפי מוסד הנישואין (אוכלוסייה יהודית)

1994	2002	אחוז המסכימים כי:
50%	51%	בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים
12%	15%	עדיף נישואין לא טובים מאשר לא להינשא כלל
74%	65%	מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו

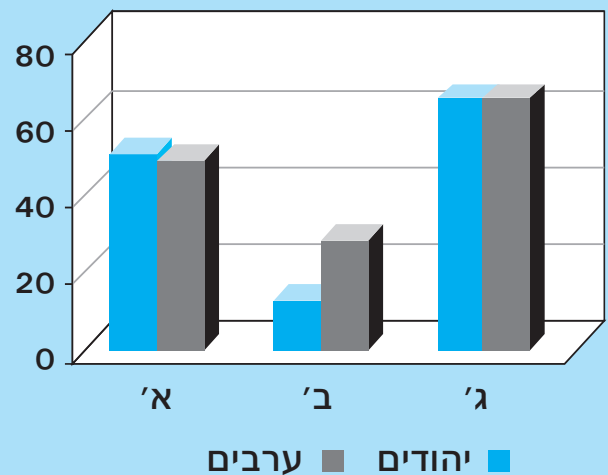
מצב משפחתי ועמדות כלפי מוסד הנישואין בקרב האוכלוסייה היהודית

לא במפתיע, השוואת עמדות כלפי מוסד הנישואין בקרב אנשים נשואים ובקרב אנשים לא נשואים באוכלוסייה היהודית מעלה כי אנשים נשואים רואים את מוסד הנישואין באור חיובי יותר מאנשים לא נשואים (תרשים 2). כ-55% מהמרואיינים הנשואים, הן בשנת 1994 והן בשנת 2002, נוטים להסכים עם הטענה כי בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים. יחד עם זאת, מעניין למצוא כי כ-40% בקרב מרואיינים לא נשואים מסכימים עם טענה זו. יתרה מכך, כ-60% מהמרואיינים הלא נשואים חושבים שמן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו.

כמחצית מכלל הציבור הישראלי בשנת 2002, הן היהודי והן הערבי, חושבים כי בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים, אולם רובם אינם מסכימים כי עדיף לחיות בנישואין "לא טובים" מאשר לא להינשא כלל. כלומר, הדעה הרווחת היא כי עדיף להינשא אבל לא בכל מחיר (תרשים 1). כמו כן, מרבית המרואיינים בישראל (65%) מסכימים כי מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו. הבדל בין הציבור היהודי לציבור הערבי בעמדותיהם כלפי מוסד הנישואין בא לידי ביטוי ב"מחיר" הנישואין: 28% מהציבור הערבי מסכימים עם הטענה כי עדיף נישואין לא טובים מאשר לא להינשא כלל, לעומת 13% בלבד מהציבור היהודי שחושבים כך.

תרשים 1: עמדות כלפי מוסד הנישואין²

א' – בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים
 ב' – עדיף נישואין לא טובים מאשר לא להינשא כלל
 ג' – מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו

2. כל התרשימים מציגים את אחוז המרואיינים שענו "מסכים" או "מסכים בהחלט"

עמדות כלפי זוגות בקרב האוכלוסייה היהודית

בחינת עמדות הציבור היהודי כלפי זוגות (לוח 2) מעלה כי מרבית המרואיינים מקבלים התנהגות זו ואף מוצאים בה היבטים חיוביים. כמו כן ממצא זה לא השתנה באופן משמעותי לאורך השנים.

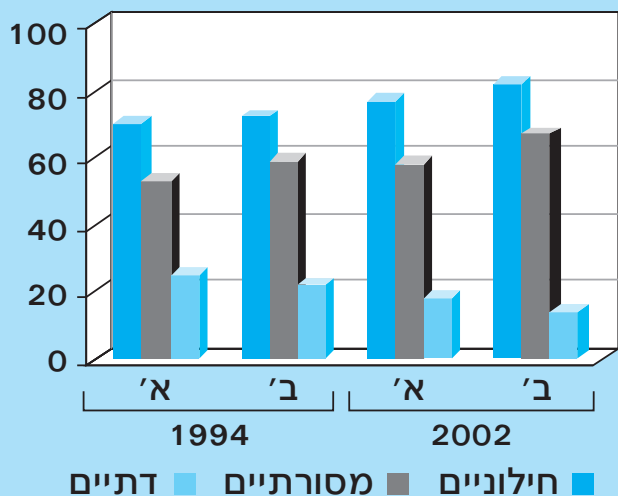
לוח 2: עמדות כלפי זוגות (אוכלוסייה יהודית)

1994	2002	אחוז המסכימים כי:
61%	58%	אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא
64%	62%	זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד

רמת דתיות ועמדות כלפי זוגות

כצפוי, חילוניים מביעים עמדות ליברליות יותר בהשוואה למסורתיים ובמיוחד לדתיים. ממצא מעניין עולה כאשר

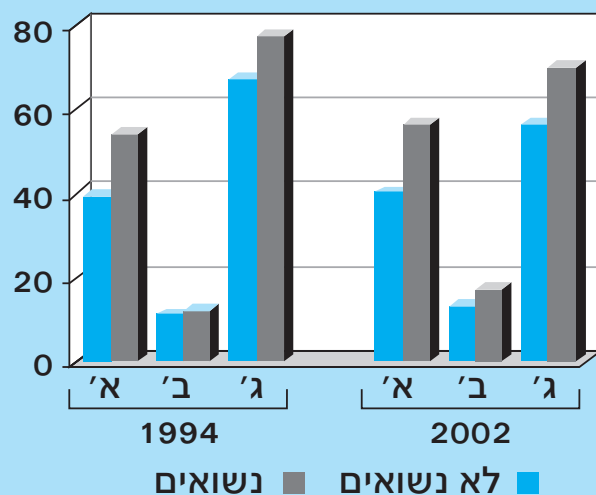
תרשים 3 - רמת דתיות ועמדות כלפי זוגות⁴

א' - אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא
 ב' - זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד

4. בסקר שנערך ב-1994 השתתפו 142 דתיים, 327 מסורתיים ו-813 חילוניים. ב-2002 השתתפו בסקר 233 דתיים, 316 מסורתיים ו-487 חילוניים.

תרשים 2: עמדות כלפי מוסד הנישואין בקרב אנשים נשואים ולא נשואים³

א' - בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים
 ב' - עדיף נישואין לא טובים מאשר לא להינשא כלל
 ג' - מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו

2. 'זוגות' - חיים משותפים ללא נישואין

אחד השינויים המשמעותיים שהתרחשו במבנה המשפחה בחברות המערביות בעשורים האחרונים הינו העלייה בשיעור האנשים החיים יחד ללא נישואין (cohabitation). בישראל, דרך חיים זו עדיין אינה נפוצה ובאמצע שנות ה-90 היא אפיינה רק 3% מהישראלים (רובם ככולם בקרב האוכלוסייה היהודית). לצורך השוואה נציין למשל שאחוז הזוגות שחיו בזוגות בקנדה ונורבגיה עמד על כ-30% ובסלובניה ולטביה על כ-15%. עם זאת, כרבע מהאוכלוסייה בישראל חיו בזוגות בשלב מסוים בחייהם.

בחינת עמדות כלל הציבור בישראל כלפי זוגות בשנת 2002 מעלה כי כ-53% מהמרואיינים מסכימים עם הטענה כי אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא ו-57% חושבים כי זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד.

3. ב-1994 השתתפו בסקר 358 מרואיינים לא נשואים ו-929 נשואים (בקרב כלל הציבור הישראלי). בסקר שנערך ב-2002 השתתפו 339 מרואיינים לא נשואים ו-697 נשואים (בקרב המגזר היהודי בלבד)

3. גירושין ומשפחה חד־הורית

שיעור הגירושין נמצא בעליה בכל מדינות המערב וכך גם בישראל: ב-1994 שיעור הגירושין בישראל עמד על 1.4 ובשנת 2000 הגיע ל-1.8 (ל-1000 נפש באוכלוסיה). יחד עם זאת, שיעור הזוגות המתגרשים⁵ בישראל נמוך בהשוואה למדינות אחרות: בשנת 2002 שיעור הזוגות המתגרשים בישראל היה 26% בהשוואה ל-65% בפינלנד, 53% באנגליה, 49% בארה"ב, 18% ביוון ו-12% באיטליה.

בחינת עמדות הציבור הישראלי כלפי גירושין ומשפחה חד הורית מעלה כי בפתחה של המאה ה-21, 53% מכלל הציבור בישראל חושבים כי גירושין הינם הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם ו-30% חושבים כי הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד.

עמדות כלפי גירושין ומשפחה חד־הורית בקרב האוכלוסייה היהודית

למרות שמרבית האוכלוסייה היהודית (68%) חושבים כי גירושין הינם הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם, רק כ-30% חושבים כי הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד. עמדות אלה נותרו יציבות לאורך השנים (לוח 3).

לוח 3: עמדות כלפי גירושין ומשפחה חד־הורית (אוכלוסייה יהודית)

1994	2002	אחוז המסכימים כי:
29%	30%	הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד
66%	68%	גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם

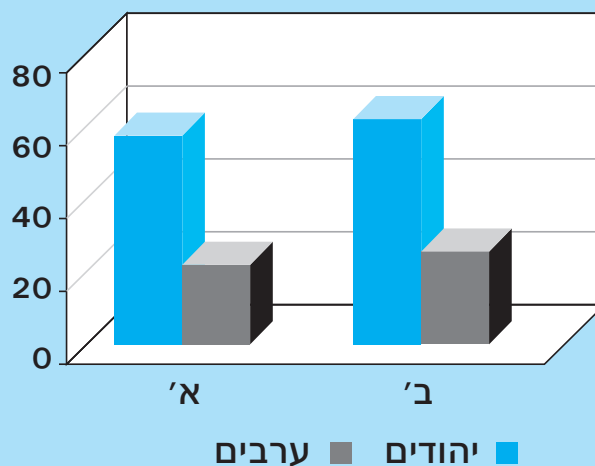
משווים את עמדות החילוניים, המסורתיים והדתיים לאורך זמן (תרשים 3): בקרב המסורתיים והחילוניים ניתן להצביע על עליה באחוז ההסכמה עם שתי הטענות ואילו בקרב הדתיים חלה ירידה. ב-1994 70% מהחילוניים ו-53% מהמסורתיים חשבו כי אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא לעומת 77% מהחילוניים ו-58% מהמסורתיים ב-2002. באשר לדתיים, ב-1994 22% הביעו הסכמה עם הטענה כי זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד לעומת 14% שהסכימו עם טענה זו ב-2002.

לאום ועמדות כלפי זוגרות

כאשר משווים את עמדות היהודים והערבים כלפי חיים משותפים ללא נישואין (תרשים 4) ניתן לראות כי בקרב הציבור הערבי תופעה זו עדיין לא מקובלת: פחות מ-20% מהמשיבים הערבים חושבים שזה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד וכי אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא, לעומת כ-60% שחושבים כך בקרב הציבור היהודי. פער דומה נמצא ביחס לטענה כי זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד.

תרשים 4: לאום ועמדות כלפי זוגרות

א' – אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא
ב' – זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד

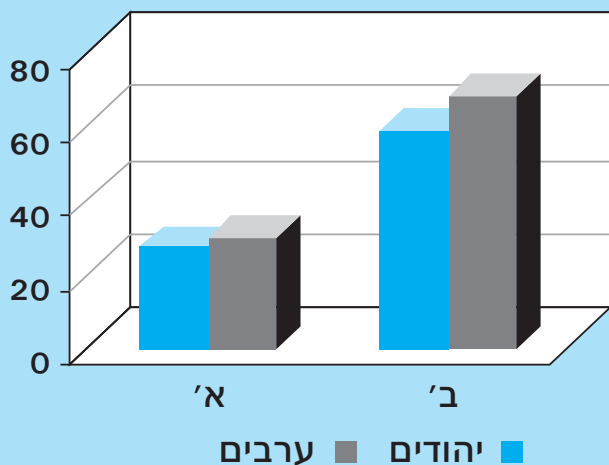
5. קשרי הנישואין המסתיימים בגירושין בשנה.

לאום ועמדות כלפי משפחה חד-הורית וגירושין

מתרשים 6 עולה כי הציבור היהודי, יותר מהציבור הערבי, חושב כי גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם: כ-70% מהציבור היהודי נוטים להסכים עם טענה זו לעומת כ-60% בקרב הציבור הערבי. יחד עם זאת, עמדותיהם כלפי משפחה חד-הורית התגלו כדומות.

תרשים 6 - לאום ועמדות כלפי משפחה חד-הורית וגירושין

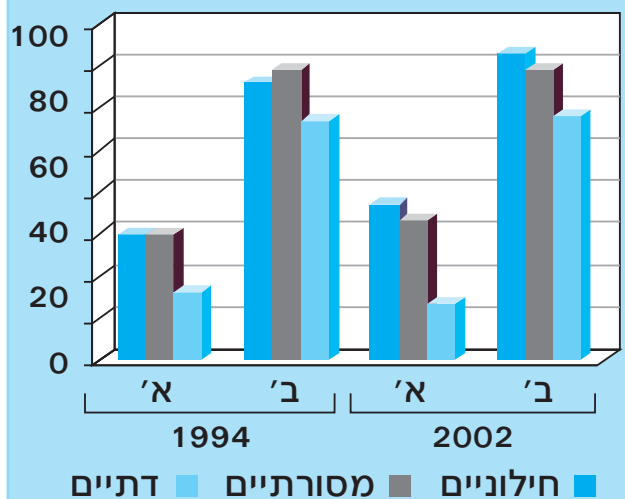
א' – הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד
 ב' – גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם

דתיות ועמדות כלפי גירושין ומשפחה חד-הורית

לאורך השנים, אנשים דתיים, יותר ממסורתיים וחילוניים, מתנגדים לגירושין כפתרון לבעיות בחיי הנישואין (תרשים 5). יחד עם זאת ראוי לציין כי באופן עקבי, יותר ממחצית מהמשיבים הדתיים הסכימו עם הטענה שגירושין הינם הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם. בנוסף לכך, דתיים נוטים פחות להסכים כי משפחה חד-הורית היא פתרון נאות לגידול הילדים.

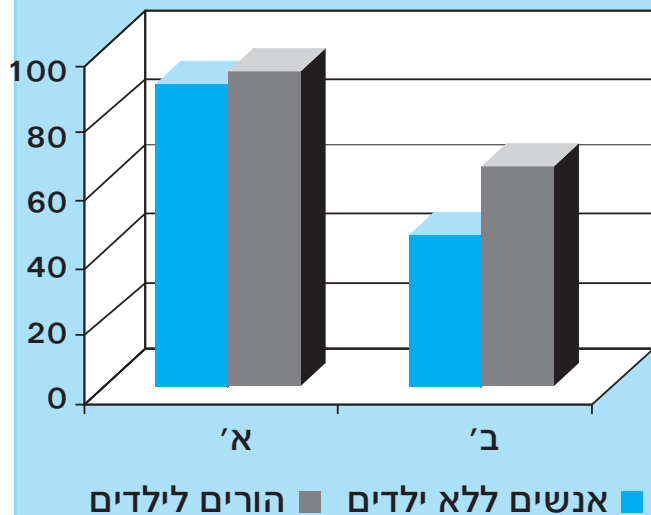
תרשים 5: רמת דתיות ועמדות כלפי משפחה חד-הורית וגירושין

א' – הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד
 ב' – גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם

ממצא מעניין נוסף העולה מתרשים 5 הוא כי לאורך השנים עמדותיהם של הדתיים והמסורתיים נותרו יציבות במידה רבה, לעומת זאת תמיכתם של החילוניים בגירושין ומשפחה חד-הורית עלתה: ב-1994 30% מהחילוניים הביעו הסכמה עם הטענה כי הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה כמו שני ההורים ואילו ב-2002 37% הסכימו עם טענה זו. כמו כן, 66% בקרב החילוניים ב-1994 ראו בגירושין פתרון טוב לבעיות הנישואין לעומת 73% חילוניים שהסכימו עם הטענה ב-2002.

תרשים 7- מצב משפחתי ועמדות כלפי ילדים

א' – לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיי
 ב' – לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים

רמת דתיות ועמדות כלפי ילדים

כאשר בוחנים את הקשר בין רמת הדתיות לבין עמדות כלפי גידול ילדים (תרשים 8), ניתן לזהות הבדלים על פי רמת הדתיות. אף כי באופן כללי העמדות כלפי הילדים מאד חיוביות, חילוניים מייחסים פחות חשיבות לגידול הילדים, בהשוואה לדתיים ומסורתיים, ונוטים פחות לראות בילדים את מקור האושר העיקרי וכמעניקי משמעות. ממצא זה נותר יציב לאורך השנים.

הממצאים מלמדים כי עמדות כלל הציבור הישראלי בשנת 2002 כלפי גידול ילדים הן חיוביות ביותר וכי הילדים נתפסים כמקור האושר העיקרי וכתורם מרכזי למשמעות החיים: 90% מהציבור הישראלי מסכימים עם הטענה כי לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיים ו-58% חושבים כי לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים.

עמדות כלפי ילדים בקרב האוכלוסייה היהודית

מלוח 4 עולה כי מרבית הציבור היהודי, הן בשנת 2002 והן בשנת 1994, מסכימים כי האושר העיקרי בחיים הוא ללוות את הילדים בהתבגרותם (84% בשנת 1994 ו-90% ב-2002). באופן עקבי, יותר ממצחית המרואיינים היהודים חושבים כי לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים (61% הסכימו עם טענה זו בשנת 1994 ו-57% ב-2002).

לוח 4: עמדות כלפי ילדים (אוכלוסייה יהודית)

1994	2002	אחוז המסכימים כי:
84%	90%	לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיים
61%	57%	לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים

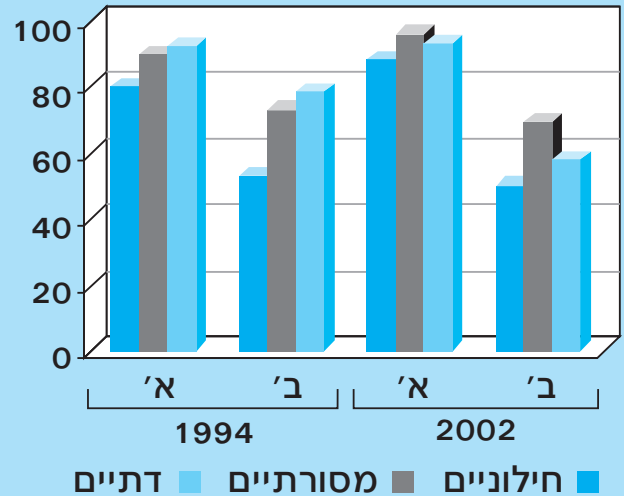
מצב משפחתי ועמדות כלפי ילדים

מעניין למצוא כי הן הורים לילדים והן אנשים ללא ילדים סבורים כי לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיים (94% בקרב הורים לילדים ו-89% בקרב אנשים ללא ילדים). יחד עם זאת אנשים ללא ילדים נוטים פחות לראות את הילדים כמעניקי משמעות בהשוואה לאנשים עם ילדים: 65% בקרב הורים לילדים מסכימים כי לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים, לעומת 45% בקרב אנשים ללא ילדים.

סיכום

בפתחה של המאה ה-21 הדעה הרווחת בקרב הציבור הישראלי היא כי בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים, אולם רובם אינם מסכימים כי עדיף להיות בנישואין "לא טובים" מאשר לא להינשא כלל. כלומר הדעה הרווחת היא כי עדיף להינשא, אבל לא בכל מחיר. בהמשך לכך, רוב הציבור הישראלי מאמין כי גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואים שלהם, אך יחד עם זאת רק מיעוטם מאמינים ביכולתו של הורה יחיד לגדל ילד, כמו שני הורים יחד. עמדות הציבור הישראלי ביחס לילדים הנן חיוביות ביותר ומלמדות כי הציבור הישראלי תופס את הילדים כמקור האושר העיקרי וכתורם מרכזי למשמעות החיים. בנושא ה'זוגרות' (cohabitation) בולט הבדל בין עמדות האוכלוסייה היהודית לאלו של האוכלוסייה הערבית: מרבית הציבור היהודי מקבל את תופעת הזוגרות ואף מוצא בה היבטים חיוביים ואילו בקרב הציבור הערבי תופעה זו עדיין לא מקובלת.

תרשים 8 - רמת דתיות ועמדות כלפי ילדים

'א' – לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיים
 'ב' – לאנשים שמעולם לא הולידו ילדים יש חיים ריקים

נספח מתודולוגי

בשנת 1994 נאספו הנתונים בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית העירונית מגיל 18 ומעלה על ידי מכון המחקר של חברת "מודיעין אזרחי" (סה"כ 1287 מרואיינים יהודים). בשנת 2002 נאספו הנתונים בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה הישראלית הבוגרת מגיל 18 ומעלה על ידי מכון ב. י. כהן למחקרי דעת קהל באוניברסיטת תל-אביב (סה"כ 1209 מרואיינים, מהם 1036 יהודים ו-173 ערבים). הדגימה בשתי נקודות הזמן, הינה דגימה הסתברותית של אזורים סטטיסטיים, בתוך שכבות המובחנות על פי אזור גיאוגרפי, גודל ומאפיינים סוציו-אקונומיים. כדי להבטיח יצוגיות המדגם חזרו המראיינים עד 3 פעמים לכול כתובת כדי לאתר כל מרואיין שעלה במדגם.

פירוט נוסח השאלות

מוסד הנישואין: בדרך כלל אנשים נשואים מאושרים יותר מאנשים לא נשואים; עדיף נישואין לא טובים מאשר לא להינשא כלל; מן הראוי שאנשים הרוצים ילדים יתחתנו.

זוגרות: אין פסול בכך שבני זוג חיים ביחד ללא כוונה להינשא; זה רעיון טוב שבני זוג המתכוונים להינשא יגורו קודם ביחד.

גירושין ומשפחה חד-הורית: גירושין הינם בדרך כלל הפתרון הטוב ביותר כאשר בני זוג אינם מצליחים לפתור את בעיות הנישואין שלהם; הורה יחיד יכול לגדל ילד בצורה טובה בדיוק כמו שני הורים יחד.

גידול ילדים: לראות את הילדים גדלים זה האושר הגדול ביותר בחיים; לאנשים שמעולם לא היו ילדים יש חיים ריקים.

אפשרויות התשובה עבור כל השאלות: מסכים מאד, מסכים, באמצע, לא מסכים, מאד לא מסכים.

מכון ב.י. ולוסיל כהן לחקר דעת קהל • The B.I. and Lucille Cohen Institute for Public Opinion Research

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון
אוניברסיטת תל-אביב

קריית האוניברסיטה,
רמת-אביב, תל-אביב 69978,
ת"ד 39040.

טלפון: 03-6408963

פקסימיליה: 03-6409215

דואר אלקטרוני: bicohen@post.tau.ac.il

אתר המכון: <http://spirit.tau.ac.il/socant/bicohen/>

עורך: פרופ' נח לויך אפשטיין
עריכה גרפית: מיכל סמו, המשרד לעיצוב גרפי

מכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל הנו מכון אוניברסיטאי המשלב פיתוח אקדמי של תיאוריה ומתודולוגיה של סקרי דעת קהל עם ביצוע מחקרי דעת קהל בלתי תלויים ברמה המדעית הגבוהה ביותר.

מטרות המכון:

1. לשמש כמסגרת לביצוע מחקרים אקדמיים המבוססים על סקרי אוכלוסייה.
2. לפתח תכנית של סקרי עמדות תקופתיים בנושאים בעלי עניין ציבורי בחברה הישראלית.
3. ליצור מאגרי נתונים שיאפשרו לעקוב אחר מגמות לאורך זמן בדעת הקהל בישראל.
4. לערוך ניסויים במתודולוגיות של סקרים במטרה לפתח ולשפר את הטכניקות של מחקרי דעת קהל.